

ביאורים

מצוות לימוד תורה שונה לגמרי ממצוות אחרות. בכל המצוות עשויות להיות סיבות מקילות שהתורה מתחשבת בהן ופוטרת את האדם מלקיים את המצוה. אך במצוות לימוד תורה אין סיבה שתצדיק קבלת פטור. כל איש ישראל חייב בה. אף אדם לא פטור בגלל גילו המופלג, עיסוקיו וטרדותיו הרבים או מצבו הבריאותי. דבר זה מלמד שמצוות לימוד תורה איננה מצוה רגילה אלא היא המנגינה ותוכן החיים של כל יהודי באשר הוא. התורה חייבת ללוות את האדם עד יומו האחרון. כמו כן, אין סתירה בין חייו של האדם ובין לימוד התורה, שהרי חכמי ישראל עבדו והתפרנסו, ולמרות זאת היו במדרגה הגבוהה ביותר בלימוד התורה שהיא מסירת התורה.

לאחר שביירנו את חיובה של המצווה, הרמב"ם ממשיך לבאר מהו סדר לימוד התורה. הסדר מתחלק לשלושה חלקים; לימוד תורה שבכתב, שבו האדם לומד את הדברים שהגיעו בנבואה מפי הקב"ה ונכתבו בתנ"ך. לימוד תורה שבעל פה, שהיא ידיעת הדברים שנמסרו דרך עם ישראל לדורותיו, ולימוד עצמי ועיון בדברי התורה כדי להבין דבר מתוך דבר ולהשליך על מציאות חיינו העכשווית. ככל שהאדם מתמלא בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, הוא צריך להשקיע יותר את זמנו בעמל בהעמקה ופיתוח דברי התורה.

לעומת החיוב שמוטל על הגבר, האשה אינה חייבת בלימוד התורה. אמנם אם לומדת מעצמה, ברצונה החופשי ובזמנה הפנוי, יש לה שחר. דהיינו, התורה רואה בעין חיובית לימוד תורה של נשים, ולכן יש שחר על כך. אך בגלל תפקידה המיוחד של האשה היא אינה מחויבת בלימוד התורה, ולכן אביה אינו מחויב ללמדה. ולא רק שהוא אינו מחויב אלא התורה אף לא רואה בעין יפה שאב ילמד את בתו תורה מכיוון שבדרך זו הוא מפנה את כוחותיה ומרצה לעיסוק שאיננו תפקידה. דעתה אינה מכוונת מאת ה' להתלמד אלא מכוונת לתפקידים אחרים, יקרים וחשובים לבניין האומה, שרק היא יכולה למלאם. ולכן ברוב המקרים כפיית לימוד התורה על ידי האב על בתו היא חסרת טעם [תפלות] וחסרת תועלת [דברי הבאי].

כל המדובר כאן הוא על לימוד הבת את מרחבי התורה שבכתב והתורה שבעל פה, אך הרמב"ם בעצמו כתב בהקדמתו שהאשה חייבת בלימוד ההלכות המעשיות שבספרו כדי לדעת איך לחיות כיהודיה ולעבוד את ה'.

הרחבות

• לימוד תורה לנשים בזמן הזה

אשה שְׁלֵמָה תִּוְרָה. על יחס חז"ל ללימוד תורה לנשים כתב רבי ישראל מאיר הכהן, החפץ חיים: "ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו, שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חזק מאוד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו, וכמאמר הכתוב: "שאל אביך ויגדך" [דברים לב, ז], בזה היינו יכולים לומר שלא תלמד תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים. אבל כעת, בעוונות הרבים, שקבלת האבות נתרופף מאד, וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים, בודאי מצוה רבה ללמדם חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה דאי לאו הכי (שאם לא כן) עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי הדת חס ושלום" [ליקוטי הלכות סוטה כא:].

למדנו מדברי החפץ חיים, שאף על פי שחז"ל הדריכו להימנע מללמד נשים תורה, בימינו השתנתה המציאות וזה אפילו נצרך. הדרכת חז"ל נובעת מהחשש להשפעה רעה על האשה, כמו שמבואר בדברי הרמב"ם, לכן אם רואים במציאות שללא הלימוד ישנו חשש יותר גדול להידרדרות רוחנית - עדיף שהבנות תלמדנה תורה (יש לציין שישנם חלקים בתורה שגם בעבר הייתה מצווה ללמדם נשים - ראה בביאורי המילים. כמו כן, גם בימינו, לא המליץ החפץ חיים ללמדן את כל חלקי התורה אלא רק מה שפירט בדבריו).

חובת כל איש ללמוד תורה

ח כל איש^ו מִיִּשְׂרָאֵל חַיֵּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין עַנִּי בֵּין עֲשִׂיר, בֵּין שְׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בְּעַל יִסּוּרֵין, בֵּין בַּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גְּדוֹל שֶׁתִּשְׁשׁ^ז כּוּחֹ. אֶפְלוּ עֲנֵי הַמְּחַזְרֵי עַל הַפְּתָחִים^ח, וְאֶפְלוּ בְּעַל אִשָּׁה וּבְנֵים - חַיֵּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה"^ט (יהושע ח.א).

ט גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְהֵן חוֹטְבֵי עֲצִים, וּמְהֵן שׂוֹאֲבֵי מַיִם, וּמְהֵן סוֹמְיִין^י, וְנֶאֱמַר עַל פִּי כֵן הָיוּ עוֹסְקִים בְּתוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהָן מְכַלְלֵי מַעֲתִיקֵי הַשְּׂמוּעָה^{יא} אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מִשָּׁה רַבָּנּוּ.

י עַד אֲמַתֵּי חַיֵּב לְלַמֵּד תּוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבַבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (דברים ד,ט), וְכֹל זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד הוּא שְׂכַח. יא וְחַיֵּב לְשַׁלֵּשׁ זְמַן לְמִידָתוֹ: שְׁלִישׁ בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב, שְׁלִישׁ בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה^{יב}, וְשְׁלִישׁ יְבִין וְיִשְׁכִּיל אַחֲרֵית דְּבַר מְרַאשֵׁיתוֹ, וְיִוצֵיא דְּבַר מְדַבֵּר, וְיִדְמָה דְּבַר לְדָבַר, וְיִדִּין בְּמִדּוֹת^{יג} שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת בָּהֶן, עַד שֶׁיַּעֲדֵה הַיָּאֵף הוּא עֵקֶר הַמִּדּוֹת, וְהַיָּאֵף יוֹצֵיא הָאֶסּוּר וְהַמְתֵּר, וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן מְדַבְּרִים שֶׁלְּמִד מִפִּי הַשְּׂמוּעָה; וְעַנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'תַּלְמוּד'^{יד}.

יב כִּי צִידָד? הִיָּה בְּעַל אֲמָנוּת, וְהִיָּה* עוֹסֵק^{טו} בְּמִלְאָכָה שֶׁלֵּשׁ שְׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבְתוֹרָה תִּשְׁעוֹ: אוֹתָן הַתִּשְׁעוֹ - קוֹרָא בְּשֵׁלֶשׁ מְהֵן בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב, וּבְשֵׁלֶשׁ שְׁעוֹת בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וּבְשֵׁלֶשׁ מִתְּבוּנָן גְּדַעְתוֹ לְהַבִּין דְּבַר מְדַבֵּר. וְדַבְּרֵי קַבְּלָה^{טז} בְּכֹלל תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב הוּא, וּפְרוּשָׁן בְּכֹלל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְהַעֲנִינֵת הַנִּקְרָאִין 'פְּרָדִס'^{יז} בְּכֹלל הַתַּלְמוּד.

יג בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַחֲלַת תַּלְמוּדוֹ שֶׁלְּאָדָם. אֲבָל כְּשֶׁיִּגְדֵּל בְּחַכְמָה, וְלֹא יְהֵא צָרִיךְ לֹא לְלַמֵּד תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב וְלֹא לַעֲסֹק תְּמִיד בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - יִקְרָא עֲתִים מְזַמְנִים תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב וְדַבְּרֵי הַשְּׂמוּעָה^{יח}, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח דְּבַר מְדַבְּרֵי תּוֹרָה, וְיִפְנֶה כֹּל יְמָיו לְתַלְמוּד בְּלִבָּד, לְפִי רַחֵב לְבוֹ וְיִשׁוּב דַּעְתוֹ.

יד אִשָּׁה שֶׁלְּמָדָה תּוֹרָה^{יט} - יֵשׁ לָהּ שְׂכָר, אֲבָל אִינוּ כְּשֶׁכָּר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטְוֶתָּ, וְכֹל הָעוֹשֶׂה דְּבַר שֶׁאִינוּ מְצֻוֶּה עָלָיו, אִין שְׂכָרוֹ כְּשֶׁכָּר הַמְּצֻוֶּה שֶׁעָשָׂה, אֲלֵא פְחוּת מִמֶּנּוּ. וְנֶאֱמַר עַל פִּי שֵׁישׁ לָהּ שְׂכָר, צוּוּ חַכְמֵים^כ שֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ^{כא} תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁרַב הַנְּשִׁים אִין דַּעְתָּן מְכֻוֹנָת לְהַתְלַמֵּד, וְהֵן מוֹצִיאִין דְּבָרֵי תּוֹרָה לְדַבְּרֵי הַבְּאִי^{כב} לְפִי עֲנִיּוֹת דַּעְתָּן.

יז אֲמָרוּ חַכְמֵים: כֹּל הַמְלַמֵּד אֶת בֵּיתוֹ תּוֹרָה, כְּאֵלוֹ לְמָדָה תְּפִלוֹת^{כג}. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה^{כד}. אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב - לֹא יִלְמַד אוֹתָהּ לְכַתְחֵלָה, וְאִם לְמָדָה, אִינוּ כְּמִלְמָדָה תְּפִלוֹת.

כָּל אִישׁ - להוציא נשים ועבדים וקטנים. שֶׁתִּשְׁשׁ - שנחלש. הַמְּחַזְרֵי עַל הַפְּתָחִים - לבקש צדקה. וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה - ואין הכוונה ללמוד כל היום וכל הלילה, אלא שחובה לקבוע עתים ללימוד ביום וללימוד בלילה (ק). סוֹמְיִין - עיווריים. מַעֲתִיקֵי הַשְּׂמוּעָה - מעתיקי "זיכרון בשמועות ששמע מרבותיו" (הקדמה, בי) ומעבירי המסורת מדור לדור. בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - הלכות פסוקות, כגון חיבור זה, ספר "משנה תורה". מְדוֹת - שיטות וכללים שגלמדים בהם דינים מפסוקי המקרא, כגון י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן. הוּא הַנִּקְרָא תַּלְמוּד - אין הכוונה לספר מסוים, התלמוד הבבלי או הירושלמי, אלא לאופן לימוד שהוא כזה. וְהִיָּה* עוֹסֵק - כתיאור. כך הגרסה בכ"א ובחלק מכ"י תימן. כ"ק: "וְהִיָּה עוֹסֵק", לשון חיוב. דְּבָרֵי קַבְּלָה - נביאים וכתובים. פְּרָדִס - מעשה בראשית ומעשה מרכבה (ראה יסודי התורה ד,יג), ובכלל זה גם המדעים המכשיריים לכך (ק). דְּבָרֵי הַשְּׂמוּעָה - תורה שבעל פה, הלכות פסוקות. צוּוּ חַכְמֵים - הנחיה של חכמים מפני הניסיון של "רוב הנשים", ולא כולן, אך אין בזה איסור. וכן הוא משמעו של הביטוי בכל ספר "משנה תורה". והאיסור הוא בהכוונתה ללמוד, אבל לא כשהיזמה באה ממנה. בזמנם הנשים לא למדו במסגרות ממוסדות. שֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ - הקטנה, לעומת הקטן, ש"אביו חייב ללמדו" (לעיל א). הַבְּאִי - הבל ושטות. תְּפִלוֹת - "השווא ודברי ההבל" (פ"מ שוטה ג,ג). בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - לא הלכות פסוקות הנחוצות לה ושהיא חייבת לעשותן, כמו ההלכות שבספר זה, שראוי "שידעם הכל, גדול וקטון, איש ואשה..." (הקדמה, לח; יסודי התורה סוף פרק ד).